LONDONA 1659 · PILNS TULKOJUMS

Pasaule Mēnesī

Sirano de Beržeraka komiskais ceļojums

SIRANO DE BERŽERAKS · 1659

BLUSABOOKS

GUDRĪBAS GRĀMATAS · CITAS PASAULES

Pasaule Mēnesī

Sirano de Beržeraka komiskais ceļojums (1659)

Sirano de Beržeraka stāsts par to, kā viņš ar rasas pudelītēm un ugunssāviņu mašīnu aizceļo uz Mēnesi, satiek tur mēnesniekus, Sokrata Garu un mazo spāni Gonsalesu un atgriežas uz Zemes. Pilns tulkojums no 1659. gada angļu izdevuma

BlusaBooks · MMXXVI

Tulkojums, vēres un komentāri © 2026 SIA "Blusa Entertainment".
Avots: Sirano de Beržeraks, *Selenarchia, or, The Government of the World in the Moon: A Comical History*, angļu tulk. Tomass Sentserfs (Londona, 1659).
Tulkots pēc šī izdevuma lapu attēliem; frontispīss un notis no tā paša izdevuma.

BLUSABOOKS · MMXXVI

SATURS

Priekšvārds 5

Veltījums 9

I Rasas pudelītes 11

II Jaunajā Francijā 15

III Saruna ar vicekarali 17

IV Ugunssāviņu mašīna 23

V Ēdenes dārzs un Elija 26

VI Mēnesnieku valstī 32

VII Sokrata Gars 34

VIII Mazais spānis 46

IX Brīvībā 63

X Akadēmijas strīds 71

XI Runājošās grāmatas 83

XII Pēdējā saruna 89

XIII Atpakaļ uz Zemes 92

Komentāri 95

PRIEKŠVĀRDS

Dzejnieks, kurš lidoja uz Mēnesi. Kādā pilnmēness vakarā netālu no Parīzes draugi strīdas, kas īsti ir Mēness. Viens saka — debesu šaujamlūka, cits — gludeklis, ar ko Diāna gludina Apollona apkaklītes. Stāstītājs nopietni apgalvo: Mēness ir pasaule kā mūsējā, un no turienes mūsu Zeme izskatās kā mēness. Lai to pierādītu, viņš apsien sevi ar rasas pilnām pudelītēm, jo saule rasu velk augšup, un paceļas gaisā. Pirmais mēģinājums beidzas Kanādā, otrais — ar ugunssāviņu mašīnu — Mēnesī. Tur viņš atrod Ēdenes dārzu, sastop pravieti, ko pazīst no Bībeles, un nonāk pie milzīgiem mēnesniekiem, kuri staigā četrrāpus un tur viņu par jocīgu dzīvnieciņu. Viņu rāda tirgū, iesloga karalienes zvērnīcā kopā ar citu «dzīvnieciņu» — mazu spāni, kurš uz Mēnesi atlidojis ar putniem, — un tiesā par apgalvojumu, ka īstā pasaule ir viņa paša Zeme, bet mēnesnieku pasaule — tikai mēness. Viņa sarunu biedrs un sargs ir Sokrata Gars, kurš nācis no Saules. Stāsts beidzas ar atgriešanos uz Zemes, Itālijā, kur ciema suņi rej uz ceļotāju, jo viņam vēl lip Mēness smaka.

Kas bija īstais Sirano de Beržeraks. Lielākā daļa lasītāju Sirano pazīst kā Edmona Rostāna lugas (1897) varoni ar garo degunu, kurš dzejo citu vārdā. Īstais Savinjēns de Sirano de Beržeraks (1619–1655) bija parīzietis, mācījies Parīzes koledžās, jaunībā dienējis gaskoņu gvardē un ievainots Mouzonas un Arasas aplenkumos (1639–1640). Laikabiedri viņu pazina kā drosmīgu duelistu, asu satīriķi un brīvdomātāju. Viņš rakstīja vēstules, dzejoļus, komēdiju «Izjokotais pedants» un traģēdiju «Agripīnas nāve», kas 1654. gadā izraisīja skandālu kā bezdievīga. Pēc tradīcijas, ko uzsāka viņa draugs Anrī Lebrē, Sirano klausījās filozofa Pjēra Gasendi mācības — Gasendi atjaunoja seno atomu teoriju un bija tuvs Kopernika un Galileja uzskatiem. Sirano nomira 1655. gadā, tikai trīsdesmit sešu gadu vecumā.

Grāmata, kas iznāca pēc autora nāves. Ceļojumu uz Mēnesi Sirano uzrakstīja ap 1650. gadu, bet to lasīja tikai rokrakstos. 1657. gadā, divus gadus pēc viņa nāves, Lebrē to izdeva ar nosaukumu «Komisks stāsts, kurā aprakstītas Mēness valstis un impērijas». Draugs bija piesardzīgs: bīstamākās vietas par reliģiju un dvēseli viņš izsvītroja vai mīkstināja, un dažviet iespiestajā tekstā palikušas tikai svītras. Pilnāks teksts zināms no vēlāk atrastiem rokrakstiem. Turpinājums «Saules valstis un impērijas» iznāca 1662. gadā, nepabeigts.

Angļu tulkojums 1659. gadā. Jau 1659. gadā Londonā iznāca angļu tulkojums ar grieķisku virsrakstu «Selenarchia», tas ir, «Mēness valdība». To tulkoja skots Tomass Sentserfs (St Serf jeb Sydserf), bīskapa dēls un karavīrs, vēlāk lugu autors. Grāmatu viņš veltīja abu skotu pulku virsniekiem, kas dienēja Francijas karalim, — tajos gados, kad Skotiju bija ieņēmusi Kromvela armija. Sentserfs tulkoja no apcirptā 1657. gada izdevuma, tāpēc arī angļu tekstā ir tās pašas svītras un iztrūkumi. Viņš strādāja ātri, un dažviet viņa angļu teksts atšķiras no franču oriģināla; šīs vietas esam paskaidrojuši vērēs.

Raķetes, atomi un runājošas grāmatas. Sirano stāsts ir komisks, bet aiz katra joka stāv sava laika lielie jautājumi. Viņa varonis aizstāv Koperniku — tikai dažus gadus pēc tam, kad 1633. gadā Romā par to bija notiesāts Galilejs. Mēnesnieki runā par bezgalīgu Visumu, kurā katra zvaigzne ir saule ar savām pasaulēm, par tukšumu un atomiem, par to, vai dvēsele var pastāvēt bez ķermeņa. Ceļā uz Mēnesi Sirano paceļas ar ugunssšāviņu rindām, kas aizdegas cita pēc citas, — tā ir viena no pirmajām ainām literatūrā, kur cilvēks debesīs paceļas ar raķešu spēku. Mēness grāmatām nav ne lapu, ne burtu: tās uzvelk kā pulksteni un klausās — šo vietu bieži min kā vienu no pirmajām audiogrāmatas iecerēm. Daudz kas grāmatā ir apzināti absurds, un Sirano to labi zina: viņš smejas par visiem — par jezuītiem un Aristoteļa skolniekiem, par lepnajiem cilvēkiem un arī par sevi pašu, ieskaitot savu garo degunu.

Satikšanās ar Gonsalesu. Mēnesī Sirano satiek «mazo spāni» Domingo Gonsalesu — Frensisa Godvina stāsta «Cilvēks Mēnesī» (Londona, 1638; mūsu grāmata Nr. 87) varoni, kurš uz Mēnesi atlidoja ierīcē, ko vilka savvaļas putni.

Sirano Godvina grāmatu bija lasījis franču tulkojumā un šeit to apzināti turpina: viena grāmata «iekāpj» otrā. Abus mazos zemiešus mēnesnieki tur par retiem dzīvniekiem un grib tos sapārot.

Ietekme. Sirano Mēness ceļojums kļuva par vienu no fantastiskā ceļojuma tradīcijas posmiem. Ceļotājs, kurš svešā pasaulē kļūst par «dzīvnieciņu» un ar svaigu aci izsmej cilvēku iedomību, vēlāk parādās Džonatana Svifta «Gulivera ceļojumos» (1726) un Voltēra «Mikromegasā» (1752; mūsu grāmata Nr. 92), un pētnieki bieži min Sirano starp viņu priekštečiem.

Mūsu izdevums. Šis ir pilns tulkojums, teikumu pa teikumam, no 1659. gada angļu izdevuma lapām; nekas nav izlaists vai pārstāstīts. Laikmeta vārdi un uzskati atstāti, kā tie ir oriģinālā. Oriģinālā nav nodaļu, tāpēc sadaļu virsrakstus esam pielikuši mēs. Cenzūras svītras esam atstājuši tur, kur tās ir 1659. gada tekstā, un divas vietas, kur īpašvārdu vietā iespiestas nošu zīmes (mēness augstmaņi runā mūzikā), esam ievietojuši kā mazus attēlus no paša 1659. gada izdevuma. Grāmatas sākumā — šī izdevuma frontispīss, bet daļu sākumā — mūsdienu krāsainas ilustrācijas. Vērēs lapu apakšā izskaidrotas personas, vietas un mājieni, ko 17. gadsimta lasītājs saprata uzreiz, bet grāmatas beigās katrai daļai ir komentārs — «Vienkāršiem vārdiem» un «Ko saka zinātne».

Sirano ar rasas pudelītēm ap jostu ceļas pretī Mēnesim (1659. gada angļu izdevuma frontispīss)

VELTĪJUMS

Augsti godājamam lordam Džordžam Duglasam[1] un ģenerālleitnantam Endrjū Raterfordam[2] un visiem cēlajiem virsniekiem tajos divos slavenajos skotu pulkos, kas kalpo viskristīgākajam Francijas karalim[3].

Augsti godājamie un cēlie kungi!

Es esmu raudzījies sev apkārt un atrodu, ka starp visām cēlajām personām, kas glabā godu un uzticību (gan tās spožumā, gan veselumā), neviens nav tik piemērots manai uzrunai kā jūs, cēlie kungi. Ja tas būtu citādi, es nespertu soli ārpus mūsu pašu salas, kurā gan (lai slavēts Dievs!) vēl joprojām ir daudz varonīgu un izcilu dvēseļu, taču viņu brīvību un likteni mūsu nesaskaņu netaisnība ir tā aptumšojusi un aplenkusi, ka viņu domas drīzāk aizņem tas, kā aizsardzību meklēt, nekā to dāvāt. Un (lai atklātu savu dvēseli kailu) es atzīstos, ka nesūtu šo grāmatu jūsu godībām tāpēc, ka nezinātu, kam citam to veltīt; nē, es to vispirms uzsāku, lai apliecinātu pasaulei, cik laimīgs ir Skotijas vārds (pat tagad, kad viļņi, šķiet, viņu gandrīz apklāj) jūsu pulku slavas un plaukstošā stāvokļa dēļ. Jo, lai arī šī tauta mājās ir aptumšota[4], tomēr Francijā tā spoži mirdz.

Ja es tagad mēģinātu sarindot visu pa vienam, kurš gan mani nežēlotu, ka atpalieku, redzot mani ķeramies pie gandrīz neiespējamām lietām? Atzīstos, ka biju tik iedomīgs, ka loloju kādas tādas domas, un jau sāku ar diženo Duglasu

1. Džordžs Duglass (ap 1635–1692), vēlākais Dumbartonas grāfs; no 1655. gada komandēja skotu pulku Francijas karaļa dienestā.
2. Endrjū Raterfords (miris 1664), skotu karavīrs Francijas dienestā, vēlākais Tīviotas grāfs; krita Tanžerā kā tās gubernators.
3. «Viskristīgākais karalis» bija Francijas karaļu oficiālais tituls. Skotu pulki Francijas dienestā bija sens kopīgas pretošanās Anglijai mantojums.
4. 1651.–1660. gadā Skotija bija Kromvela karaspēka okupēta un pievienota Anglijas republikai.

vārdu; bet atradu sevi iegrimušu tādā cēlu darbu bezdibenī, ka visa mana mūža nepietiktu šīs slavenās dzimtas vēsturei; jo visās vietās un visos gadījumos, kur darbs ir varens, viņi ir „Jamais Arrière“[5].

Tad es pievērsos cēlajam Raterfordam, bet viņa varenie gara spēki (kopā ar viņa iekarojumu svaru pār austriešu karaspēku pie Arasas, Monmedī, Gravelīnas[6] un citās vietās) mani tā nospieda, ka (nebūdams vairāk pārdrošs nekā asprātīgs) es neko vairāk nespēju uzsākt. Un tāpēc es nosēdos ar drošu apņēmību, ka būtu gandrīz trakums vispār pēc kaut kā tvert, kad redzēju, ka galvenie varoņi kļuvuši neaptverami. Jūsu ir tik daudz, un Skotijā ir tik maz cēlu dzimtu, ar kurām jūs nebūtu radniecīgi, ka runāt par jums visiem nozīmētu uzņemties visu tautu. Skotu varoņdarbi Francijas karos ir izlasāmi visās viņu vēstures grāmatās; un, ja tos būtu iespējams izdzēst, jūs tos ierakstītu no jauna ar saviem personīgajiem darbiem. Un (kas ir tagad noskumušās Skotijas lielais mierinājums) jūsu divi pulki ir visa nākamā un turpmākā goda audzētavas, kas pieder mūsu zemei.

Kas attiecas uz mani un manu grāmatu (es to saucu par savu, lai gan esmu tikai tās tulkotājs), es izvēlējos tieši šo tikpat lielā mērā tās satura, cik tās autora dēļ. Es redzu pasauli šeit lejā tā sajauktu, ka uzskatīju par drošāko pasniegt jums kādas augšējas pasaules pārvaldi, ko uzzīmējusi monsieur Beržeraka roka, kurš bija ne vien jūsu amata, bet arī jūsu karaspēka vīrs[7].

Mans galvenais mērķis (tūlīt pēc manas īpašās padevības jūsu godībām) ir atgādināt pasaulei, ka Francijas lilijas nekad neplaukst drošāk kā tad, kad tās sargā skotu dadzis; par kura labklājību (īpaši jūsu cēlajās personās) neviens dzīvs cilvēks nav dedzīgāks kalpotājs nekā

jūsu godību pazemīgākais apbrīnotājs un paklausīgākais kalps

TOMASS SENTSERFS.

---

5. Malā: Duglasu devīze. Franciski «nekad aizmugurē».
6. Arasa (atvieglota 1654), Monmedī (ieņemta 1657) un Gravelīna (ieņemta 1658) — kaujas un aplenkumi Francijas karā ar Spāniju Flandrijā; austrieši te ir Habsburgu spēki.
7. Sirano jaunībā dienēja gaskoņu gvardē un tika smagi ievainots Mouzonas (1639) un Arasas (1640) aplenkumos.

I DAĻA

RASAS PUDELĪTES

Ilustrācija 17. gadsimta gleznas un gravīras manierē

Mēness bija pilns, debesis bez mākoņiem, un pulkstenis bija deviņi vakarā, kad, atgriežoties no Klamāras netālu no Parīzes (kur monsieur Kuižī dēls, šīs vietas kungs, bija dižciltīgi pacienājis dažus manus draugus un mani pašu)[8], pa ceļam mūs bagātīgi izklaidēja dažādie uzskati, ko raisīja šis safrāna aplis. Raudzīdamies šajā lielajā zvaigznē, daži to noturēja par debesu šaujamlūku; citi zvērēja, ka tas esot franču gludeklis, uz kura Diāna gludinājusi Apollona apkaklītes; un bija tādi, kas labāk gribēja, lai tā būtu Saule, kas, novilkusi savus krāšņos starus, lūr pa caurumu, lai izspiegotu, ko pasaule dara tās šķietamajā prombūtnē. Un es teicu: — Es, kas

8. Klamāra (Clamart) — ciems uz dienvidrietumiem no Parīzes. Kuižī bija Sirano draugs un kara biedrs.

labprāt sajaucu savas sajūsmas ar jūsējām, ticu — nemaz neuzjautrinādams sevi ar tiem asajiem izdomiem, ar kuriem jūs kutināt laiku, lai tas ietu ātrāk, — ka Mēness ir pasaule kā šī un ka mūsējā savukārt tiek uzskatīta par tās Mēnesi.

Daži no sabiedrības mani apveltīja ar skaļiem smiekliem.

— Var jau būt, — sacīju es, — ka tagad Mēnesī ir kāds, ko tieši tāpat izsmej par to, ka viņš tic, ka šī lode ir pasaule.

Bet velti bija atsaukties uz daudziem cienījamiem autoriem, kas bijuši tādās pašās domās[9]; tas tikai vēl iedarbīgāk sakustināja viņu žultainās plaušas skaļākai jautrībai.

Tikmēr šis uzskats (tā pārdrošības dēļ) pa pusei gāja man pret dūšu; taču, pretrunas nostiprināts, tas (visu atlikušo ceļu) tik dziļi ieurbās manā iztēlē, ka es ieņēmu tūkstoš Mēness definīciju, no kurām nespēju īsti tikt vaļā; tā ka, cenzdamies šo savādo iedomu stiprināt ar gandrīz nopietniem argumentiem, man trūka tikai mazliet, lai pavisam nostiprinātos savā uzskatā, kad brīnums vai nejaušība, Apgādība, Liktenis vai tas, ko var saukt par vīziju, izdomu vai himēru — vai, ja gribat, par muļķību, — man izdevīgi sagādāja iemeslu šai sarunai. Jo, nonācis mājās, es iegāju savā kabinetā, kur atradu uz galda grāmatu, kas bija atvērusies bez manas palīdzības un ko bija sarakstījis Kardāns[10]; un, lai gan man nebija nodoma to lasīt, tomēr es it kā ar varu metu acis uz kādu šī filozofa stāstu, kurā viņš vēsta, ka, kādu nakti strādādams sveces gaismā, redzējis divus lielus vecus vīrus ienākam pa durvīm, lai gan tās bija aizbultētas; tie pēc daudziem jautājumiem, ko viņš tiem uzdeva, beidzot atbildēja, ka esot Mēness iedzīvotāji, un tad izgaisa. Es biju tik pārsteigts — pirmkārt, atrodot grāmatu, kas tur nonākusi pati no sevis, otrkārt, par laiku un lapu, kurā to atradu atvērtu, — ka šo nejaušību savirknējumu uztvēru kā iedvesmu mācīt cilvēcei patiesību par apdzīvojamo Mēnesi.

9. Apdzīvotu Mēnesi iztēlojās jau Plūtarhs dialogā «Par seju Mēness diskā»; 17. gadsimtā par to rakstīja Keplers un citi.
10. Džirolamo Kardāno (1501–1576), itāļu ārsts, matemātiķis un astrologs. Grāmatā «De subtilitate» viņš stāsta, ka viņa tēvam 1491. gadā parādījušies septiņi vīri, kas sevi sauca par gaisa būtnēm.